

6. Теория государства и права. Курс лекций / Под. ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. – М. : Юристъ, 1997. – 672 с.
7. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посібник / П. М. Рабінович. – Вид. 9-е, зі змінами. – Львів : Край, 2007. – 192 с.
8. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник / О. Ф. Скакун. – 2-ге видання. – К. : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2010. – 520 с.
9. Черкас М. Є. Функції правосвідомості в механізмі правового регулювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / М. Є. Черкас. – Харків, 2010. – 18 с.
10. Гиль Е. В. Механизм гражданско-правового регулирования возмещения вреда жизни или здоровью сотрудников полиции / Е. В. Гиль // Психопедагогика в правоохранительных органах. – 2012. – № 2. – С. 73–75.
11. Яроцький В. Л. Цінні папери в механізмі правового регулювання майнових відносин (основи інструментальної концепції) : монографія / В. Л. Яроцький. – Х. : Право, 2006. – 544 с.
12. Гриняк А. Б. Структура механізму правового регулювання підрядних договірних відносин / А. Б. Гриняк // Вісник Академії адвокатури України. – 2012. – Число 2 (24). – С. 89–95.
13. Погрібний С. О. Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України : монографія / С. О. Погрібний. – К. : Правова єдність, 2009. – 304 с.
14. Михайленко Е. М. Механизм гражданско-правового регулирования отношений, возникающих в результате аварийных разливов нефти : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Е. М. Михайленко. – М., 2005. – 23 с.
15. Рогов Д. И. Механизм гражданско-правового регулирования отношений, возникающих по поводу чести, деловой репутации и доброго имени граждан : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Д. И. Рогов. – Екатеринбург, 2003. – 23 с.
16. Михайленко Е. М. Механизм гражданско-правового регулирования отношений, возникающих в результате аварийных разливов нефти : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Е. М. Михайленко. – М., 2005. – 230 с.
17. Родионова О. М. Механизм гражданско-правового регулирования в контексте современного частного права / О. М. Родионова. – М. : Статут, 2013. – 336 с.

** Мазур Віталій Вікторович – аспірант Інституту законодавства Верховної Ради України.*

УДК 347.56

Лариса Нескороджена *

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ПРИ НАДАННІ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

Стаття присвячена дослідженню питання щодо відшкодування шкоди, заподіяної при наданні медичної допомоги. Проаналізована судово практика щодо відшкодування шкоди заподіяної при наданні медичної допомоги. Внесені пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України про відшкодування шкоди, заподіяної при наданні медичної допомоги.

Ключові слова: заподіяна при наданні медичної допомоги шкода, моральна шкода, майнова шкода, судово справа.

Нескороджена Л. Л. Возмещение вреда, причиненного при оказании медицинской помощи.

Статья посвящена исследованию вопроса о возмещении вреда, причиненного при оказании медицинской помощи. Проанализирована судебная практика по возмещению вреда, причиненного при оказании медицинской помощи. Внесены предложения по совершенствованию действующего законодательства Украины о возмещении вреда, причиненного при оказании медицинской помощи.

Ключевые слова: причиненный при оказании медицинской помощи вред, моральный вред, имущественный вред, судебное дело.

Neskorodzhena L. L. Compensation for damage caused during medical care provision.

The article investigates the issue of damages caused during medical care provision. Analyzed the jurisprudence regarding the damages caused during medical care provision. Making proposals to improve the current legislation of Ukraine for damages caused during medical care provision.

Keywords: *damage caused during medical care provision, moral damage, property damage, court case.*

Кожна людина, яка звертається до закладів охорони здоров'я за отриманням медичної допомоги, розраховує на якісну, належну, ефективну та своєчасну допомогу. Однак все частіше з різних засобів масової інформації та інших джерел ми дізнаємося про ситуації, коли неналежне надання медичної допомоги призводить до каліцтва особи або до її смерті. Покарання медичного працівника та медичного закладу за заподіяну шкоду – це найбільше бажання потерпілих від неналежного надання медичної допомоги. Але аналіз судової практики свідчить про те, що суди неоднозначно вирішують питання про відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю медичними працівниками та по-різному розуміють принцип розумності та справедливості. В одних випадках вони задовольняють частково позовні вимоги [1–2], в інших відмовляють повністю [3–4]. Питання відшкодування шкоди, заподіяної закладами охорони здоров'я, неодноразово розглядалися різними науковцями [5–9]. Однак дана тема не втрачає своєї актуальності, бо є багатовимірною, має діаметрально протилежні наукові точки зору, та потребує додаткового дослідження.

Метою статті є дослідження питання відшкодування шкоди, заподіяної медичними працівниками, а саме відшкодування майнової та моральної шкоди.

Перш за все, потрібно дослідити поняття «шкода, заподіяна здоров'ю особи», адже судді не є фахівцями в сфері медицини і тому по-різному можуть його розуміти. Аналіз чинного законодавства дає такі результати:

- в Основах законодавства України про охорону здоров'я (далі – Основи) [10] відсутнє визначення поняття «шкода, заподіяна здоров'ю особи», лише ст. 80 Основ зазначає, що особи, винні у порушенні законодавства про охорону здоров'я, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством;

- Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) [11] містить у ст. ст. 22–23 загальні положення щодо поняття шкоди та у главі 82 загальні положення щодо відшкодування шкоди;

- у наказі Міністерства охорони здоров'я України «Правила судово-медичного визначення ступеню тяжкості тілесних ушкоджень» від 17 січня 1995 р. № 6 [12] (далі – Наказ МОЗ) поняття шкоди здоров'ю немає, однак дається визначення тілесних ушкоджень. Під тілесними ушкодженнями розуміють порушення анатомічної цілості тканин, органів та їх функцій, що виникає як наслідок дії одного чи кількох зовнішніх ушкоджуючих факторів – фізичних, хімічних, біологічних, психічних.

Однак, на нашу думку, в Наказі МОЗ не міститься повного переліку складових поняття «шкоди здоров'ю». З метою конкретизації складових шкоди, яка може бути заподіяна при наданні медичної допомоги, доцільно ст. 80 Основ доповнити ч. 2, в якій врахувати пропозиції С. В. Антонова [13] та викласти ч. 2 ст. 80 Основ у такій редакції:

«До шкоди здоров'ю, яка заподіяна при наданні медичної допомоги відносяться: тілесні ушкодження, які полягають у порушенні анатомічної цілісності органів і тканин або їх фізіологічних функцій;

виникнення супутнього основному захворюванню пацієнта, послідовно розвинутого хворобливого процесу або патологічного стану, що залишають після зникнення (видужання) стійкі наслідки ушкодження у вигляді спотворення зовнішнього вигляду частин тіла, порушення функцій органів чи їх систем;

зараження невиліковною хворобою чи хворобою, яка потребує тимчасової або постійної ізоляції від суспільства;

безповоротно згаяну можливість вилікування хворого, а також розвиток психічного захворювання, що виникло у результаті медичного втручання».

Це допоможе як суддям, так і експертам щодо чіткого визначення поняття шкоди, заподіяної медичними працівниками.

ЦК України передбачає, що шкода може бути майнового (ст. 22) та морального характеру (ст. 23).

Якщо щодо відшкодування майнової шкоди в судів не виникає питань, то щодо відшкодування моральної шкоди їх дуже багато, а саме, яким чином розраховувати розмір компенсації моральної шкоди. Ч. 3 ст. 23 ЦК України передбачає, що розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості.

П. 9 постанови Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 р. № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» [14] зазначає, що розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди суд визначає залежно від характеру та обсягу страждань (фізичних, душевних, психічних тощо), яких зазнав позивач, характеру немайнових втрат (їх тривалості, можливості відновлення тощо) та з урахуванням інших обставин. Зокрема, враховуються стан здоров'я потерпілого, тяжкість вимушених змін у його життєвих і виробничих стосунках, ступінь зниження престижу, ділової репутації, час та зусилля, необхідні для відновлення попереднього стану.

При вирішенні питання розміру відшкодування моральної (немайнової) шкоди суд може призначити психологічну експертизу, відповідно до п. 6.6. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом МЮУ 08.10.98 р. № 53/5 [15], та поставити експерту такі питання: Чи є ситуація, що досліджується за справою, психотравмувальною для особи (прізвище, ім'я та по батькові)? Якщо так, то чи завдані особі (прізвище, ім'я та по батькові) страждання (моральна шкода)? Чи спричинені особі (прізвище, ім'я та по батькові) страждання (моральна шкода) за умов ситуації (зазначаються умови ситуації), що досліджуються у справі? Якщо особі (прізвище, ім'я та по батькові) завдані страждання (моральна шкода), який можливий розмір становить грошова компенсація за завдані страждання (моральну шкоду)?

У деяких справах судді з метою визначення питання про заподіяння моральної шкоди здоров'ю особи діями медичних працівників призначають експертизу. Так, у рішенні судді Солом'янського районного суду м. Києва по справі № 2-974/11 зазначається, що «... згідно висновку судово-медичної (комісійної) експертизи № 119 від 17.06.2011 р., не підтверджується вчинення медичними працівниками неправомірних дій, внаслідок яких настає відповідальність за завдання матеріальних збитків та моральної шкоди» [3].

Разом з тим є судді, які на власний розсуд визначають, чи заподіяна моральна шкода особі. Так, суддя Білгород-Дністровського міськрайонного суду в рішенні суду від 18 червня 2014 року зазначив, що «... позивач не надав суду жодних належних та допустимих доказів того, що внаслідок дій відповідача йому було завдано фізичних та душевних страждань. Доводи позивача про кепкування з нього співслуживців через розголошення відповідачем лікарської таємниці не знайшли свого підтвердження» [16]. Справа стосувалася розголошення лікарської таємниці щодо стану здоров'я особи, яка перебувала на військовій службі за контрактом в Одеському загоні Морської охорони і в подальшому особа змушена була звільнитися, бо не могла більше винести знущання співслуживців. У справі № 757/25978/13-ц суд, посилаючись на п. 9 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 р. № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» [14] зазначив, що «...враховує вищевказані роз'яснення, та виходить з характеру порушень, їх тривалості, наявності достовірно встановлених даних про негативні наслідки, які виникли у зв'язку з цим, і вважає, що сума грошових коштів в сумі 45000 грн.

буде сприяти відновленню порушеного права, і в той же час відповідатиме вимогам розумності та справедливості» [17]. Разом з тим, на нашу думку, суддя не навів переконливих аргументів, чому із суми позовної вимоги щодо відшкодування моральної шкоди в розмірі **2827741,00** грн. суддя задовольнив лише **45000** грн. Експертиза в цій справі не проводилася.

Є судові справи, де проводилася судова експертиза щодо визначення розміру відшкодування моральної шкоди, однак суддя не взяв до уваги визначений експертом розмір. Так, у справі № **2-72/11** [1] експерт зазначив, що «... матеріальний еквівалент моральної шкоди, заподіяної особі, складає **85584** гривні. Ця сума включає компенсацію за перенесені нею моральні страждання, а також вартість коригувальних заходів, спрямованих на нормалізацію її психічного стану». Суддя в судовому рішенні зазначив, що експерт-психолог в Акті № **719** чітко зазначила, що розрахунок еквівалента моральної шкоди, заподіяної особі, нею здійснювався на підставі методики Ерделевського-Антосика-Чепи-Болтівця (ця методика описана у книзі, що віднесена до Переліку науково-технічної та довідкової літератури, що використовується при проведенні психологічної експертизи, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від **24.02.2011** р. № **605/5** (п. **176** Переліку) [18]). Окрім цього, методика встановлення заподіяної моральної шкоди та метод оцінки розміру компенсації спричинених страждань, створена в **1997** р., використовується для проведення психологічних експертиз (психологічних досліджень), отримала державну реєстрацію **03.03.2010** р. (реєстраційний код **14.1.04**) та включена до Реєстру методик проведення судових експертиз, ведення якого передбачено в наказі Міністерства юстиції України від **02.10.2008** р. № **1666/5** [19]. Отже, Акт № **719**, на підставі якого обґрунтовується розмір моральної шкоди, заподіяної особі базується на методиці, яка отримала нормативне закріплення. Не дивлячись на таку аргументацію щодо експертного висновку, суддя визначив суму відшкодування моральної шкоди, яка на його думку, відповідає засадам розумності, виваженості та справедливості, з урахуванням обставин, при яких було спричинено моральну шкоду позивачу, ступінь вини відповідачів, характер та обсяг фізичних, душевних, психічних страждань позивача, в розмірі **45000** грн.

Необхідно погодитися з Антоновим С. В., який зазначає, що відшкодувати шкоду, яку завдано здоров'ю, неможливо. Унікальні особливості здоров'я не завжди дають можливість повернутися до того стану, який був до медичного втручання. Здебільшого ця шкода є невилправною. Як доводить медична наука та практика, навіть трансплантація органів не дає стовідсоткового відновлення організму. Тому основне завдання норм цивільного законодавства – визначити справедливий порядок грошової компенсації для постраждалих пацієнтів [13, с. 24]. Слова науковця підтверджуються і рішенням Європейського суду з прав людини у справі «Шмалько проти України» (2004), в якому зазначено, що «Суд вважає, що заявник може вважатися таким, що зазнав моральних страждань у результаті встановлених порушень, і ці страждання не можуть бути компенсовані лише констатацією порушення» [20].

Беручи до уваги викладене, пропонується:

- викласти ч. 2 ст. **80** Основ у новій вищенаведеній редакції;
- з метою однакового застосування судами положень щодо відшкодування моральної шкоди, заподіяної при наданні медичної допомоги, нормативно закріпити розмір відшкодування моральної шкоди, враховуючи вид ушкодження здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Справа № **2-72/11** про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної неналежним наданням медичної допомоги, розглянута Стрийським міськрайонним судом Львівської області **11.01.2014** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37766080>

2. Справа № **1627/1297/12** про визнання неправомірними дій посадових осіб Семенівської ЦРЛ та стягнення моральної шкоди за розголошення лікарської таємниці, розглянута Семенівським районним судом Полтавської області **11.10.2012** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27214037>

3. Справа № **2-974/11** про відшкодування матеріальних та моральних збитків, завданих неправомірними діями медичних працівників, розглянута Солом'янським районним судом

м. Києва 26.01.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/51596161>

4. Справа № 2-4416/11 про стягнення збитків та відшкодування моральної шкоди, розглянута Дніпровським районним судом м. Києва 17.10.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/18934550>

5. Прасов О. О. Право на медичну допомогу та його здійснення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О. О. Прасов ; Харк. нац. ун-т внут. справ. – Х., 2007. – 16 с.

6. Паращич І. М. Державні механізми забезпечення та захисту прав пацієнтів в Україні: стан і тенденції розвитку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 25.00.02 / І. М. Паращич; Національна академія державного управління при Президентіві України. – Київ, 2009. – 23с.

7. Мацегорін О. І. Цивільно-правова охорона права на таємницю про стан здоров'я / О. І. Мацегорін // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 4. – С. 154–158.

8. Удалова Л. Д. Лікарська таємниця в кримінальному процесі України: монографія / Л. Д. Удалова, Є. В. Кузьмічова-Кисленко. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 134 с.

9. Миронова Г. Захист медичних працівників від відповідальності за дефекти надання медичної допомоги / Г. Миронова // Управління закладом охорони здоров'я. – 2015. – № 8. – С. 12–16.

10. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.

11. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № № 40–44. – Ст. 356.

12. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень: Наказ МОЗ України від 17.01.1995 р. № 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0255-95>

13. Антонов С. В. Особливості відшкодування шкоди, заподіяної пацієнтові невдалим медичним втручанням / С. В. Антонов // Управління закладом охорони здоров'я. – 2007. – № 7. – С. 22–26.

14. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 р. № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>

15. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 6. – Ст. 172.

16. Справа № 495/2776/14-ц про визнання дій протиправними та стягнення моральної шкоди, розглянута Білгород-Дністровським міськрайонним судом 18.06.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40093070>

17. Справа № 757/25978/13-ц про відшкодування майнової та моральної шкоди, заподіяної смертю доньки внаслідок бездіяльності органів державної влади, розглянута Печерським районним судом м. Києва 25.04.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38785717>

18. Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 30.07.2010 р. № 1722/5: Наказ Мін'юсту України від 24.02.2011 р. № 605/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0605323-11/card6#Public>

19. Про затвердження Порядку ведення Реєстру методик проведення судових експертиз: Наказ Мін'юсту України від 02.10.2008 р. № 1666/5 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 77. – Ст. 33.

20. Справа «Шмалько проти України» (заява № 60750/00): рішення Європейського суду з прав людини від 20.07.2004 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 47. – Ст. 244.

** Нескороджена Лариса Леонідівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри економіко-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ.*